

Synod Archidiecezji Wileńskiej z 1931 roku

Według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku, Synod Archidiecezji Wileńskiej z 1931 roku był zebraniem duchowieństwa w celu wspólnej narady i wydania zarządzeń w sprawach kościelnych. Aby takie zebranie kleru diecezjalnego miało charakter synodu diecezjalnego musiało być zwołane i odprawione według przepisów prawa. Prawo wymagało również, by powzięte na nim postanowienia, czyli statuty synodalne, były ogłoszone do wiedzy publicznej¹.

Zgodnie z obowiązującym w I połowie XX wieku prawem kościelnym, gdy na synod gromadzili się przedstawiciele Kościoła powszechnego stawał się on synodem powszechnym, czyli soborem. Synody Kościołów partykularnych dzieliły się na synody patriarchalne (dla patriarchatów), prowincjalne (dla prowincji kościelnych, czyli metropolii) i diecezjalne (dla poszczególnych diecezji). Synody miały się odbywać w kościele katedralnym².

Synod diecezjalny był zgromadzeniem duchowieństwa diecezjalnego pod przewodnictwem biskupa według określonych przepisów prawa kościelnego. Synod był zwoływany z inicjatywy ordynariusza danej diecezji. On też był jedynym prawodawcą na synodzie. Zgromadzenie duchownych nie wykonywało jurysdykcji kolegial-

¹ Więcej o genezie i początkach zjawiska synodalności w Kościele powszechnym i w Polsce patrz: W. Góralski, *Wprowadzenie do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce*, Lublin 1991; K. Rogala, *Synod diecezjalny, jego historia, struktura i znaczenie w kościele (refleksja kanoniczno-pastoralna)*, „Warszawskie Studia Pastoralne UKSW” (2015) 10, nr 4, s. 153–168.

² F. Bączkowicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, Opole 1957, s. 523–524.

nie, a miało jedynie charakter doradczy. Ale uwzględnienie głosu kleru i wsłuchanie się w „oddolny głos Kościoła” miało biskupowi ułatwić egzekutywę prawa i uniknąć ewentualnych nadużyć. W synodzie mieli uczestniczyć, i powinni zostać wezwani, przedstawiciele lokalnego Kościoła: wikariusz generalny, kanonicy kapitułni, rektor Seminarium Duchownego, dziekani, proboszczowie – przynajmniej jeden z dekanatu wybrany przez księży kondekanalnych, delegaci kapituł kolegiackich i jeden przełożony każdego zakony w diecezji³.

Zgodnie z kanonami prawa synod diecezjalny miał odbywać się przynajmniej raz na 10 lat, ale w wypadku ziem polskich, które przez ponad sto lat były pod zaborami obcych mocarstw było to praktycznie niemożliwe. Ostatni synod diecezjalny odbył się w Wilnie za rządów bp. Michała Jana Zieńkowicza w 1744 roku⁴. W okresie niewoli narodowej zwoływanie synodów było niemożliwe z racji na wrogi stosunek władz zaborczych do Kościoła rzymskokatolickiego. Zależało im na osłabieniu Kościoła, a nie na wzmocnieniu go poprzez regulacje prawne. W pierwszych latach po odzyskaniu przez Polskę niepodległości przeprowadzenie synodu było trudne z powodu niepewnej sytuacji politycznej i prawnej Wileńszczyzny. Kościół wileński musiał wpierw uporządkować swe struktury i administrację.

Głównym celem synodu było udoskonalenie duszpasterstwa również poprzez wprowadzenie nowych metod duszpasterskich. Kodeks prawa wskazywał jedynie normy ogólne zostawiając swobodę w ich wykonaniu. W niektórych wypadkach zezwalał na drogę lokalnych zwyczajów i tradycji. Uczestnicy synodu mieli prawo wskazać te zwyczaje, a biskup udzielał im swej aprobaty⁵.

³ I. Grabowski, *Prawo kanoniczne*, Warszawa 1948, s. 257–259.

⁴ *Synodus Archidioeciesana Vilmensis ab Excellentissimo Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Domino Romualdo Jałbrzykowski S. Th. M. Archiepiscopo-Metropolitano Vilmensi Anno Domini MCMXXXI diebus 9, 10 et 11 mensis Iulii in basilica metropolitana vilmensi S. S. Stanislai Em. et Vladislai Rc. celebrata*, Vilno 1932, s. VI.

⁵ I. Grabowski, dz. cyt., s. 259–260.

Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski po objęciu władzy na stolicy biskupiej w Wilnie, w 1926 roku, widział konieczność stworzenia nowego prawa partykularnego dostosowanego do nowych warunków duszpasterskich, ale zgodnie z wymogami *Kodeksu Prawa Kanonicznego* (dalej: KPK). Dnia 4 stycznia 1928 roku, w czasie śródowych spotkań z duchowieństwem⁶, które miał zwyczaj systematycznie organizować w pałacu arcybiskupim zapowiedział organizację synodu diecezjalnego w Wilnie. Wydał zarządzenie zapowiadające synod na sierpień 1930 roku⁷. Podczas jednego ze zwyczajowych spotkań z kapłanami Wilna przypomniał znaczenie minionych synodów diecezji wileńskiej w życiu Kościoła lokalnego.

Ordynariusz diecezji musiał tę kwestię nie tylko przemyśleć, ale i do niej się należycie przygotować, gdyż w dłuższym przemówieniu sięgnął do historii diecezji wileńskiej wskazując na szereg synodów diecezji wileńskiej oraz ich doniosłe znaczenie w życiu religijnym lokalnej wspólnoty Kościoła⁸. Wyzaczył komisję do przygotowania materiałów synodalnych, a na jej przewodniczącego powołał bp. Kazimierza Mikołaja Michalkiewicza. W jej skład weszli także: prałat Kapituły Metropolitalnej Wileńskiej, ks. Leon Żebrowski, jako promotor synodalny; ks. Lucjan Chalecki, ks. Adam Sawicki, ks. Antoni Cichoński, ks. Zygmunt Lewicki, ks. Adam Kuleszo, wszyscy kanonicy gremialni lub honorowi kapituły; ks. Jan Ellert profesor Seminarium Duchownego, jako sekretarz komitetu⁹.

Arcybiskup zachęcił wszystkich księży, a szczególnie członków wyznaczonej komisji, do przygotowania materiałów do obrad synodalnych. Wszyscy członkowie komisji wydali oświadczenie o współpracy z ordynariuszem we wszystkich poczynaniach podjętych dla dobra Archidiecezji, zwłaszcza w przeprowadzeniu zapowiedzia-

⁶ *Środy Arcybiskupie*, „Wiadomości Archidiecezjalne Wileńskie” (dalej: WAW) (1928) 2, nr 2, s. 28.

⁷ *Zapowiedź Synodu Archidiecezjalnego*, WAW (1928) 2, nr 1, s. 2.

⁸ *Zapowiedź Synodu archidiecezji wileńskiej*, WAW (1928) 2, nr 1, s. 10.

⁹ Tamże, s. 10.

nego synodu. Metropolita Wileński osobiście odczytał dekret zapowiadający synod i wyznaczający komisję synodalną.

Wszystkie starania ordynariusza Archidiecezji Wileńskiej i najbliższych współpracowników zgodne były z wymaganiami prawa kanonicznego. W pracach przygotowawczych do synodu archidiecezjalnego nie brały jednak udziału osoby świeckie. Było to zgodne z ówczesnym rozumieniem zaangażowania laikatu w życie Kościoła, choć już pod koniec lat 20. XX wieku, zgodnie z wytycznymi papieża Piusa XI, także na terenie Archidiecezji Wileńskiej rozwijały się katolickie organizacje społeczne zrzeszone później w szeregach Akcji Katolickiej.

Już w tydzień po ogłoszeniu dekretu zapowiadającego synod odbyło się pierwsze robocze spotkanie komisji synodalnej, w mieszkaniu prywatnym biskupa sufragana, ale z udziałem Metropolity. Zauważył on jednak niefortunność miejsca spotkań, co mogłoby sugerować prywatne wysiłki, czy starania bp. Michalkiewicza, dlatego nakazał, by miejscem urzędowania komisji była Kuria Metropolitalna w Wilnie. Miało to nie tylko podnieść znaczenie i rangę komisji, ale przede wszystkim ułatwić duchownym kontakt z członkami komisji i usprawnić jej pracę¹⁰.

Podczas kolejnego spotkania komisji przedsynodalnej podzielono materiał przygotowawczy pomiędzy poszczególnych członków komisji i ustalono plan prac na najbliższe miesiące¹¹.

W styczniu 1929 roku komisja przygotowawcza do synodu, po zaznajomieniu się z dotychczasowymi efektami prac poszczególnych jej członków, postanowiła powołać komisje do opracowania poszczególnych działów ustaw synodalnych¹². Powstały komisje: kodyfikacyjno-prawnicza, wiary i obyczajów, szkół i nauczania, podstaw prawnych, zarządu kościelnego, duszpasterstwa, akcji

¹⁰ *Pierwsze posiedzenie Komisji Synodalnej*, WAW (1928) 2, nr 2, s. 28,

¹¹ *Komisja przedsynodalna*, WAW (1928) 2, nr 5, s. 77.

¹² S. Fiedorczyk, K. Kułakowski, *Kapituła Bazyliki Metropolitalnej Wileńskiej w okresie międzywojennym (1918–1939)*, „Wiadomości Kurii Arcybiskupiej w Białymstoku” (dalej: WKAB) (1987) 13, nr 2, s. 74–75.

katolicko-społecznej, pastersko-administracyjna, liturgiczna, administracji dóbr kościelnych i sądowo-karna. Na ich czele stała komisja główna, czyli prezydialna, wyznaczona przez Arcybiskupa. Wybór członków komisji i podział materiału do opracowania poszczególnym komisjom nastąpił pod koniec stycznia. 25 stycznia 1929 roku ogłoszono składy poszczególnych komisji i innych urzędów synodu¹³.

5 lutego 1929 roku abp R. Jałbrzykowski wydał dekret nominacyjny dla wszystkich członków komisji przygotowawczych do synodu¹⁴. Powstały też sekcje dla poszczególnych części redagowanych statutów synodalnych¹⁵.

¹³ *Posiedzenie komisji przygotowawczej do Synodu archidiecezji wileńskiej*, WAW (1929) 3, nr 2, s. 29.

¹⁴ R. Jałbrzykowski, *Decretum nominationis Commissionum pro Synodo praeparanda et celebranda*, WAW (1929) 3, nr 3, s. 37–39. Składy poszczególnych komisji były następujące: komisja główna, czyli prezydialna: bp Kazimierz Mikołaj Michalkiewicz, ks. Leon Żebrowski, promotor Synodu; ks. Karol Lubianiec, wicepromotor; ks. Lucjan Chalecki, ks. Adam Sawicki, ks. Antoni Cichoński, ks. Adam Kuleszo, ks. Zygmunt Lewicki, ks. Jan Ellert, sekretarz; ks. Franciszek Wołodźko, ks. Jan Uszyło, ks. Ignacy Świrski i ks. Józef Songin; komisja porządku i ceremonii w synodzie: ks. Antoni Cichoński, ks. Jan Ostrejko, ks. Franciszek Bielawski, ks. Witold Banczer; komisja ekonomiczna: ks. Karol Lubianiec, ks. Piotr Kraujalis, ks. Stanisław Nawrocki, ks. Jan Krassowski; komisja do opracowania, zredagowania i sporządzenia projektu kodeksu konstytucji synodalnych: ks. Leon Żebrowski, ks. Karol Lubianiec, ks. Lucjan Chalecki.

¹⁵ R. Jałbrzykowski, *Decretum nominationis Commissionum pro Synodo praeparanda et celebranda*, WAW (1929) 3, nr 3, s. 37–39. Składy personalne poszczególnych sekcji: sekcja wiary katolickiej: ks. Karol Lubianiec, ks. Jan Uszyło, ks. Leon Puciata, o. Paweł Micewicz SJ, o. Józef Czudek SJ; sekcja kultu Bożego: ks. Antoni Cichoński, ks. Jan Ostrejko, ks. Antoni Lewosz; sekcja norm prawa kanonicznego: ks. Lucjan Chalecki, ks. Jan Ellert, ks. Walerian Meysztowicz, ks. Tadeusz Zawadzki, o. Ludwik Moska CM; sekcja dyscypliny, pobożności i katolicyzmu społecznego: ks. Adam Kuleszo, ks. Michał Sopoćko, ks. Walerian Meysztowicz, ks. Franciszek Kafarski; sekcja kształcenia i wychowania kleru: ks. Ignacy Świrski, ks. Karol Lubianiec, ks. Adam Kuleszo; sekcja kształcenia chrześcijańskiego wiernych laików: ks. Zygmunt Lewicki, ks. Leon Puciata, ks. Wincenty Zajączkowski, ks. Piotr Rynkiewicz, ks. Paweł Bekisz, ks. Walenty Urmanowicz, ks. Bolesław Maciejowski; sekcja zajmująca się problemami duchowieństwa: ks. Jan Uszyło, ks. Józef Songin, ks. Józef Poniatow-

Biskup Michalkiewicz, jako przewodniczący komisji głównej, 5 lutego 1929 roku, wystosował pismo do księży dziekanów Archidiecezji Wileńskiej, by uwrażliwić ich na to, że sprawa synodu ma wielkie znaczenie w każdej diecezji i że jest sprawą wspólną całego duchowieństwa, „a nawet wiernych”. Wszyscy, w miarę swych możliwości i sił winni się zaangażować w prace przygotowawcze i w sam synod: „duchowieństwo pracą, wierni modlitwą o pomyślny wynik podjętych prac”¹⁶. Po raz pierwszy wybrzmiała kwestia zaangażowania wiernych świeckich w synod, ale i tak duchowieństwu towarzyszyło przekonanie, że jest to przede wszystkim ich kwestia, gdyż stanowione miało być prawo partykularne obowiązujące przede wszystkim duchowieństwo.

Rozesłała ona do duchowieństwa schemat 11 kwestii do opracowania¹⁷, jako materiał do przyszłych ustaw synodalnych. Kwestie miały być opracowywane wspólnie przez wszystkich księży w dekanacie albo podzielone na grupy i rozdane, czy to poszczególnym księżom, czy wyłonionym przez ogół księży komisjom w poszczególnych dekanatach. Biskup Michalkiewicz zachęcał do częstszych spotkań i konferencji dekanalnych, by równomiernie i celowo podzielić wśród miejscowego duchowieństwa wskazane tematy. Dlatego zgodnie z wolą Arcybiskupa „nikt z księży nie miał prawa, bez

ski; sekcja zajmująca się wydatkami duchowieństwa: ks. Józef Songin, ks. Jan Adamowicz, ks. Józef Poniatowski; sekcja dóbr kościelnych: ks. Franciszek Wołodźko, ks. Piotr Kraujalis, ks. Józef Songin, ks. Paweł Piekarski, ks. Walerian Meyszto-wicz; sekcja sądowo-karna: ks. Lucjan Chalecki, ks. Jan Ellert, ks. Walerian Meyszto-wicz.

¹⁶ M. K. Michalkiewicz, *W sprawie przygotowań do Synodu Archidiecezjalnego*, WAW (1929) 3, nr 3, s. 39.

¹⁷ L. Żebrowski, *Schemat kwestyj do prac przygotowawczych Synodu Archid.*, WAW (1929) 3, nr 3, s. 40–41. Były to następujące kwestie: Wiara, pielęgnowanie jej i rozkrzewianie; Służba Boża; Ogólne zasady prawne; Sprawy duchowieństwa; Kształcenie i wychowanie kleru; Wierni; Kształcenie i wychowanie wiernych; Funkcje kapłańskie; Funkcje proboszczowskie; Beneficja i dobra kościelne i Sprawy sądowo-karne.

ważnych powodów, uchylać się od włożonych nań lub przyjętej do-browolnie pracy”¹⁸.

Przy opracowywaniu kwestii tematycznych nie brano pod uwagę merytorycznej pomocy, czy bezpośredniego zaangażowania świeckich. Wierni świeccy mieli zostać powołani do współdziałania „modlitwą” z podjętymi pracami w późniejszym czasie specjalnym orędem Arcybiskupa. Należało korzystać przede wszystkim ze wskazanych kanonów *Kodeksu Prawa Kanonicznego*. O ile przepisy kodeksu prawa nie wyczerpywały kwestii w danej materii i wskazane były bardziej szczegółowe, czy wyczerpujące przepisy, w zastosowaniu do praktyki, mające na celu „podniesienie chwały Bożej, zbawienie dusz i dobro pasterzowania, czy też ułatwienie spełnienia powinności duszpasterskich”, to księża zostali zobowiązani do opisanie tych kwestii ze stosowną motywacją.

Opracowanie każdej kwestii miało być podane w formie krótkiego referatu z uwzględnieniem istoty rzeczy, motywów i wnioskiem w formie projektu do artykułu statutowego. Każdy kapłan miał też prawo złożyć, poza rozesłanymi schematami, własne projekty i dezyderaty, które uważał za wskazane, czy też pożyteczne dla dobra Kościoła i Archidiecezji, czy sprawy katolickiej w kraju. Biskup wymagał, by wszystkie wnioski były spisane na formacie kancelaryjnym papieru, sformułowane jasno, we właściwej formie i poparte dowodami lub motywami. Można też było złożyć wnioski osłonięte tajemnicą, ale konieczny był wówczas, umieszczony u góry arkusza, napis *sub secreto*. Opracowania i wnioski wspólne z całych dekanatów, ale i dezyderaty, czy wnioski pojedynczych księży, miały być przesyłane do komisji przedsynodalnej do 1 sierpnia 1929 roku¹⁹.

Przez całe pierwsze półrocze 1929 roku, a nawet i dłużej, napływały do Kurii Metropolitalnej Wileńskiej, odpowiedzi poszczególnych proboszczów, a także i bardziej zaangażowanych kapłanów,

¹⁸ M. K. Michalkiewicz, *W sprawie przygotowań do Synodu Archidiecezjalnego*, WAW (1929) 3, nr 3, s. 40.

¹⁹ Tamże, s. 39.

na rozesełane kwestionariusze dotyczące przygotowywanego synodu. Niektóre nadesłane kwestionariusze były dość krótkie, ale większość z nich stanowiła materiał do dalszych prac nad nowym kodeksem prawa partykularnego. Napływały także sprawozdania z poszczególnych sekcji, jak na przykład z sekcji nauczania szkolnego²⁰.

Od samego początku prac przygotowawczych wiązano wielkie nadzieje z synodem. W przeszłości miały one wielkie znaczenie w życiu lokalnego Kościoła. Często były punktami zwrotnymi w celu ożywienia wiary, czy naprawy obyczajów moralnych. Przysłużyły się nieraz do podniesienia poziomu życia religijnego. O ile uchwały synodalne w istocie swej były prawodawstwem biskupim, takie było ówczesne prawo kościelne, to jednak ustawodawstwo wywierało swój skutek o tyle, o ile znajdowali się wierni wypełniający to prawo. Zwracano uwagę na zbyt małe zaangażowanie laikatu w prace przygotowawcze synodu wleńskiego²¹.

Ordynariusz rozpoczął cały proces prac legislacyjnych przygotowujących synod. Wydał dekrety nominacyjne dla poszczególnych komisji i osób, urzędników synodalnych: *Decretum nominationis Commissionum pro Synodo praeparanda et celebranda*²², *Decretum de Synodo Archidioecesana celebranda*²³, *Wyznaczenie urzędników synodalnych*²⁴, *Nominatio Vicarii pro Synodi Archid. celebratione*²⁵, *Mianowanie Egzaminatorów, Proboszczów, radców kurialnych i Sędziów*

²⁰ L. Żebrowski, *Prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezjalnego. Dział nauczania religii*, WAW (1929) 3, nr 17–18, s. 242–243.

²¹ W. L., *Przed Synodem*, WAW (1929) 3, nr 3, s. 42–43.

²² R. Jałbrzykowski, *Decretum nominationis Commissionum pro Synodo praeparanda et celebranda*, WAW (1929) 3, nr 3, s. 37–39.

²³ R. Jałbrzykowski, *Decretum de Synodo Archidioecesana celebranda*, WAW (1931) 5, nr 3, s. 42–44.

²⁴ R. Jałbrzykowski, *Wyznaczenie urzędników synodalnych*, WAW (1931) 5, nr 8, s. 116–117.

²⁵ R. Jałbrzykowski, *Nominatio Vicarii pro Synodi Archid. celebratione*, WAW (1931) 5, nr 9, s. 132.

*Synodalnych*²⁶. Wikariuszem arcybiskupim na synod mianował bp. Michalkiewiczza, u którego w mieszkaniu często wciąż odbywały się spotkania członków komisji synodalnych. Promotorem synodu został ks. Leon Żebrowski, a sekretarzem ks. Jan Ellert. Przygotowaniem materiału pod obrady synodu zajął się sam Arcybiskup²⁷. Stał na czele komisji redakcyjnej statutów synodalnych. Czuwał, by na zaplanowany dzień otwarcia obrad synodalnych wszystkie prace przygotowawcze zostały zakończone.

Nie wiemy dokładnie dlaczego synod nie rozpoczął się w 1930 roku, jak to było pierwotnie planowane. Być może duża liczba nadesłanych odpowiedzi na rozesłane kwestionariusze soborowe spowodowała to opóźnienie. Niektórzy proboszczowie zwlekali jednak z ich nadesłaniem. Promotor synodu ks. Żebrowski musiał w imieniu bp. Michalkiewiczza upominać się o wypełnione kwestionariusze i to w połowie listopada 1929 roku²⁸. Być może były także inne tzw. obiektywne przeszkody, jak choćby wielka powódź, która nawiedziła Wilno w kwietniu 1931 roku. Była jedną z największych katastrof powodziowych w historii miasta, nazywana powszechnie „powodzią stulecia”.

Obrady synodu poprzedziło wyznaczenie w dniu 23 kwietnia 1931 roku urzędników synodalnych. Sekretarzem synodu został ks. Jan Ellert, sędziami synodalnymi ks. Lucjan Chalecki i ks. Adam Sawicki. Poszczególnym kapłanom przydzielono także inne obowiązki²⁹.

²⁶ R. Jałbrzykowski, *Mianowanie Egzaminatorów Synodalnych*, WAW (1931) 5, nr 13–14, s. 180.

²⁷ Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku, S. Czyżewski, *Ks. Dr Romuald Jałbrzykowski. Arcybiskup Metropolita Wileński. Wspomnienia*, Białystok 1959, mps, s. 120.

²⁸ L. Żebrowski, *W sprawie wniosków na Synod Archidiecezji wileńskiej*, WAW (1929) 3, nr 22, s. 305.

²⁹ R. Jałbrzykowski, *Wyznaczenie urzędników synodalnych*, WAW (1931) 5, nr 8, s. 116–117; L. Żebrowski, *Ministrorum Synodallum officia*, WAW (1931) 5, nr 9, s. 131–132. Prokuratorami duchowieństwa: ks. Karol Lubianiec i ks. Aleksander Chodyko; prefektami dyscypliny kleru zostali: ks. Stanisław Maciejewski i ks. Klemens Małukiewicz; notariuszami: ks. Krzysztof Czybir, ks. Stanisław Tracewski, ks. Wła-

Dnia 30 kwietnia 1931 roku komisja główna zakończyła swe prace nad projektem statutu synodalnego. Projekt był drukowany na powielaczu. Do końca maja wszyscy członkowie synodu, czyli ci duchowni, którzy na mocy prawa ogólnego czy też z wyboru księży kondekanalnych mieli brać udział w czynnościach i posiedzeniach synodalnych, mieli go otrzymać, by się z nim zapoznać. Wraz ze statutem był rozsyłany regulamin czynności synodalnych, od którego zależał porządek w obrzędach i pracach synodalnych³⁰.

11 maja 1931 roku Arcybiskup wyznaczył wikariusza biskupiego do przewodniczenia celebracji synodu³¹. W pierwszych dniach czerwca 1931 roku członkowie synodu otrzymali ostateczne wezwanie na synod archidiecezjalny, wraz z projektem statutu i regulaminu czynności synodalnych.

Synod Archidiecezjalny odbył się w Wilnie w dniach 9–11 lipca 1931 roku. Zanim rozpoczęto obrady ojcowie synodalni wzięli udział w trzydniowych rekolekcjach, którym przewodniczył o. Marcin Dominik SJ. Nadały one właściwy ton pracom i obradom synodalnym. Ćwiczenia duchowe uwypukliły pastoralny charakter synodu i wskazały jego główny cel: „Synod to rzecz na wskroś religijna, kościelna, pasterska, a celem jej jest nie co innego, jak podniesienie poziomu duchowego, jak duszpasterza, tak i duszpasterstwa, jak również podpatrzenie i zarejestrowanie na listę agend duszpasterskich tego wszystkiego, na co wskazują współczesne okoliczności i potrzeby życia religijnego”³².

dysław Kisiel i ks. Antoni Lewosz; ceremoniarzami: ks. Antoni Cichoński i ks. Jan Ostreyko; mistrzami chóru: ks. Walenty Urmanowicz i ks. Franciszek Bielawski; skrutatorami: ks. Antoni Bokszczanin i ks. Józef Sawicki; prefektami niedzieli: ks. Jan Uszyło i ks. Jan Krassowski.

³⁰ *Synod archidiecezjalny*, WAW (1931) 5, nr 9, s. 142.

³¹ R. Jałbrzykowski, *Nominatio Vicarii pro Synodi Archid. Celebratione*, WAW (1931) 5, nr 9, s. 132,

³² WAW (1931) 5, nr 13–14, s. 183; T. Krahel, *Działalność organizacyjno-duszpasterska arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego*, WKAB, (1977) 3, nr 1, s. 65–66.

We wszystkich kościołach Wilna 8 lipca 1931 roku o godz. 18.00 przez kwadrans były wszystkie dzwony³³. Wszyscy ojcowie synodalni zgromadzili się w bazylice katedralnej, gdzie przed Najświętszym Sakramentem odmówili wspólnie *Litanie do Serca Pana Jezusa*, modlitwy do patronów Archidiecezji i otrzymali błogosławieństwo na swoje prace. Na zakończenie krótkiego nabożeństwa zabrzmiała pieśń maryjna *O Sanctissima, o Piissima*³⁴.

Wezwanych na synod było 154 ojców synodalnych, sami duchowni. Nie przybyło 13 księży, z czego 9 przesłało swe usprawiedliwienie. Gośćmi synodu byli bp. Władysław Bandurski, ks. Henryk Betto z diecezji łomżyńskiej. Powszechne uznanie i wdzięczność wszystkich uczestników zjednał sobie chór księży misjonarzy św. Wincentego a Paulo, który z Krakowa przybył na wakacje do Wilna. Pod dyktando Bolesława Wallek-Walewskiego (dyrygenta, wykładowcy i dyrektora Konserwatorium Towarzystwa Muzycznego w Krakowie) przewodniczył śpiewom podczas nabożeństw synodalnych³⁵.

Obrady rozpoczął następnego dnia, 9 lipca 1931 roku, abp Romuald Jałbrzykowski uroczystą Mszą św. wotywną *O Duchu Świętym* w bazylice metropolitalnej. Tam również odbyła się pierwsza uroczysta sesja według przepisów Pontyfikatu Rzymskiego *Ordo ad celebrandum Synodum*. Spotkania rozpoczynano każdego dnia sprawowaniem Eucharystii w katedrze wileńskiej. Kazania na tematy: „Kapłan – mąż usilnej pracy”, „Kapłan – mąż gruntownej nauki” i „Kapłan a świętobliwość życia” wygłosił Metropolita³⁶.

Zgodnie z porządkiem wskazanym w regulaminie czynności synodalne, czyli sesje zamknięte, odbywały się w sali biblioteki Seminarium Duchownego. Odbyły się dwie sesje: jedna 8-9 lipca w godz. 13.00–16.30, druga 10 lipca w godz. 13.00–17.20. Sesje rozpoczynały

³³ *Synod Archidiecezjalny*, WAW (1931) 5, nr 11–12, s. 172.

³⁴ *Synod Archidiecezjalny Wileński*, WAW (1931) 5, nr 13–14, s. 183–184.

³⁵ Tamże, s. 185.

³⁶ *Sermones Synodales Exc-mi Illmi ac R-mi DD. Archiepiscopi-Metropolitani*, w: *Synodus Archidioeclesana Vilmensis*, s. XLVII–LV.

się modlitwą i kończyły błogosławieństwem Najświętszym Sakramentem w kościele seminaryjnym pw. św. Jerzego. Przewodniczył im abp Jałbrzykowski. Przedmiotem ich obrad był projekt statutów synodalnych, opracowany przez komisje przedsynodalne, zawierający 565 artykułów. Dyskutowano nad tymi artykułami, co do których wniesiono wcześniej uwagi bądź poprawki lub wyłoniły się w toku dyskusji.

Na pierwszej sesji generalnej, 10 lipca 1931 roku, abp Jałbrzykowski mianował egzaminatorów³⁷, radców i sędziów synodalnych³⁸ zgodnie z kanonami Soboru Trydenckiego. Uroczysta ich nominacja i zaprzysiężenie odbyło się następnego dnia na sesji uroczystej w bazylice katedralnej pw. św. Stanisława. Tam też nastąpiło ogłoszenie nazwisk innych księży wyznaczonych do różnych funkcji w Archidiecezji Wileńskiej, na przykład do komisji wigilancji, cenzorów, delegatów seminaryjnych, itp.³⁹

Synod zakończył się uroczystym *Te Deum* i homagium złożonym Arcybiskupowi przez duchowieństwo Archidiecezji, jako znak posłuszeństwa ustawodawcy prawnemu. Wszyscy ojcowie synodalni, na propozycję o. Dominika SJ, udali się do Ostrej Bramy, by zawieźć „Tej, co w Ostrej świeci Bramie”, prace synodalne i ich owoce, siebie samych i cały lud wierny⁴⁰. W przemówieniu kończącym synod abp Jałbrzykowski podsumował jego prace i przypomniał wyznaczone cele: „Obrona przed niedbalstwem i nihilizmem religijnym, troska o własne uświęcenie i dobro duchowe społeczeństwa

³⁷ R. Jałbrzykowski, *Mianowanie Egzaminatorów Synodalnych*, WAW (1931) 5, nr 13–14, s. 180. Zostali nimi: bp Kazimierz Mikołaj Michalkiewicz, ks. Jan Uszyłło, ks. Adam Sawicki, ks. Antoni Cichoński, ks. Józef Songin, ks. Józef Sawicki, ks. Piotr Kraujalis i ks. Ignacy Olszański.

³⁸ R. Jałbrzykowski, *Mianowanie Sędziów Synodalnych*, WAW (1931) 5, nr 13–14, s. 181. Zostali nimi: ks. Józef Zero, ks. Romuald Świrkowski, ks. Jan Kretowicz, ks. Klemens Malukiewicz, ks. Paweł Piekarski, ks. Stanisław Nawrocki, ks. Dominik Gajlusz, ks. Otto Sidorowicz i ks. Antoni Zienkiewicz.

³⁹ *Synod Archidiecezjalny Wileński*, WAW (1931) 5, nr 13–14, s. 184.

⁴⁰ Tamże, s. 183–185.

naszego, gorliwość o większą chwałę Bożą – to był nasz drogowskaz jedyny⁴¹.

Drukarnia Archidiecezjalna wydała w 1932 roku akta i statuty synodalne zebrane w książce pt. *Synodus Archidioeciesana Vilnensis ab Excellentissimo Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Domino Romualdo Jałbrzykowski S. Th. M. Archiepiscopo-Metropolitano Vilnensi Anno Domini MCMXXXI diebus 9, 10 et 11 mensis Iulii in basilica metropolitana vilnensi S. S. Stanislai Em. et Vladislai Rc. celebrata*, Vilno 1932. Statuty synodalne, zgodnie z wymogami Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku musiały zamykać się w granicach prawa powszechnego i nie mogły orzekać o sprawach zastrzeżonych Stolicy Apostolskiej lub synodom prowincjalnym⁴².

Na akta synodalne składały się: *Instrumentum Synodi Archidioeciesanae Vilnensis*, akta przedsynodalne, *Epistola Synodica Ex-mi Archipraesulis ad Summum Pontificem*, *Litterae Sanctae Sedis*, *Decretum de officialibus Synodi*, *Ministorum Synodaliu officia* i nominacja bp. Kazimierza Mikołaja Michalkiewicza na wikariusza synodalnego. Akta synodalne zawierały protokoły pięciu sesji synodalnych, dekrety powołujące i mianujące poszczególne osoby zaangażowane w prace synodalne oraz *elenchusy* (spisy) duchowieństwa Kurii Metropolitalnej Wileńskiej⁴³ i ojców synodalnych⁴⁴. Umieszczono w nich również modlitwy na rozpoczęcie obrad synodu i teksty trzech kazań Arcybiskupa i mowy na zakończenie synodu.

Statuty synodalne zebrane zostały w sześciu księgach: *De Fide catholica*, *De ligibus ecclesiasticis*, *De personis*, *De rebus*, *De iudiciis* i *De*

⁴¹ *Sermo Ex-mi Archipraesulis in fine Synodi*, w: *Synodus Archidioeciesana Vilnensis*, s. LIX–LX.

⁴² I. Grabowski, dz. cyt., s. 260.

⁴³ *Elenchus Officialium Curiae Metropolitanae Vilnensis, quorum nomina in Synodo Archidioeciesana Vilnensi anni 1931 publicata sunt*, w: *Synodus Archidioeciesana Vilnensis*, s. XXXV–XXXVI.

⁴⁴ *Elenchus eorum, qui ad Synodum Archidioeciesanam Vilnensem anni MCMXXXI invitati sunt aut vocati cum obligatione comparandi*, w: *Synodus Archidioeciesana Vilnensis*, s. XXXVI–XLIII.

delictis et poenis. Każda z nich dzieliła się na części, tytuły, rozdziały i artykuły. W 590 statutach⁴⁵ zawarto prawo partykularne Archidiecezji Wileńskiej. Dodano także *Appendices*, w którym podano formuły wyznania wiary, składanych przysięg (w tym antymodernistycznej) i teksty instrukcji. Mówiły one o obowiązkach dziekanów, proboszczów, sposobie odbywania konferencji dekanalnych i wizyt duszpasterskich, czyli kolędy. Zaakcentowanie roli dyscypliny duchowieństwa i świadomego podporządkowania hierarchii kościelnej miało sprzyjać zaangażowaniu w pracę społeczną wobec potrzebujących. Przypomniano obowiązki służby kościelnej. Zamieszczono również dekrety o wieku osób dopuszczanych do I Komunii św. *Quam singulari* z 8 sierpnia 1910 roku i o częstej i codziennej Komunii św. *Sacra Tridentia Synodus*. Instrukcje dotyczące spraw małżeńskich poruszały kwestie, z którymi spotykał się kapłan w kancelarii parafialnej. W księdze synodalnej znalazły się teksty instrukcji dotyczące niektórych nabożeństw (czterdziestogodzinnego, majowego, czerwcowego, różańcowego), uroczystości i praktyk religijnych⁴⁶.

W rozdziale poświęconym stowarzyszeniom kościelnym wyszczególniono organizacje czysto kapłańskie, mieszane i laickie. Odrębną część stanowiły dokumenty odnoszące się do Akcji Katolickiej. Zamieszczono w nich teksty statutów konstytucyjnych i regulaminów poszczególnych bractw i stowarzyszeń oraz instrukcje Ordynariatu w sprawie ich prawnej erekcji w parafiach⁴⁷.

Księga statutów synodalnych nie pomijała takich spraw, jak konserwacja zabytków kultury i sztuki, będących w posiadaniu Kościoła na terenie Archidiecezji. Zamieszczono w niej zasady ogólnego prowadzenia kancelarii parafialnej wraz ze wzorami pism, próśb i urzędowych blankietów. Na końcu księgi znalazły się wykazy: dekanatów Archidiecezji z wyszczególnieniem należących

⁴⁵ Końcowa liczba statutów synodalnych była wyższa niż przygotowane projekty (565 statutów).

⁴⁶ *Appendices*, w: *Synodus Archidioecisana Vilmensis*, s. 186–286.

⁴⁷ *Associationes*, w: *Synodus Archidioecisana Vilmensis*, s. 287–380.

do nich parafii i podaniem danych statystycznych, zgromadzeń zakonnych, parafii wojskowych i parafii obrządku wschodniosłowiańskiego na terenie podległym Arcybiskupowi Wileńskiemu.

Na mocy rozporządzenia ordynariusza z 4 października 1933 roku egzemplarz ustaw synodalnych powinien się znajdować w archiwum każdego kościoła parafialnego i rektorskiego. Każdy kapłan pracujący w Archidiecezji winien mieć go w swej biblioteczkce⁴⁸. Konferencja dziekanów z 1933 roku przypomniała o obowiązku przestrzegania kanonów *Kodeksu Prawa Kanonicznego* i statutów synodalnych, które na długie lata stały się praktycznym wyznacznikiem prawa partykularnego w Archidiecezji Wileńskiej⁴⁹.

Bibliografia

Źródła:

Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku, S. Czyżewski, Ks. Dr Romuald Jałbrzykowski. *Arcybiskup Metropolita Wileński. Wspomnienia*, Białystok 1959, mps. [wydane drukiem].

Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk (dalej: BLAN), F 44–80, Protokoły konferencji dziekańskiej, k. 1; BLAN, F 44–678, k. 13.

Opracowania:

Bączkowicz F., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, Opole 1957.

Grabowski I., *Prawo kanoniczne*, Warszawa 1948.

Synodus Archidioecisana Vilnensis ab Excellentissimo Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Domino Romualdo Jałbrzykowski S. Th. M. Archiepiscopo-Metropolitano Vilnensi Anno Domini MCMXXXI diebus 9, 10 et

⁴⁸ J. Poniatowski, *Ustawy Synodalne*, WAW (1933) 7, nr 19–20, s. 212.

⁴⁹ Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk (dalej: BLAN), F 44–80, Protokoły konferencji dziekańskiej, k. 1; BLAN, F 44–678, k. 13.

11 mensis Iulii in basilica metropolitana vilnensi S. S. Stanislai Em. et Vladislai Rc. celebrata, Vilno 1932.

Artykuły w czasopismach:

Fiedorczyk S., Kułakowski K., *Kapituła Bazyliki Metropolitalnej Wileńskiej w okresie międzywojennym (1918–1939)*, „Wiadomości Kurii Arcybiskupiej w Białymstoku” (dalej: WKAB) 1987, nr 2, s. 74–75.

Jałbrzykowski R., *Decretum de Synodo Archidioeciesana celebranda*, „Wiadomości Archidiecezjalne Wileńskie” (dalej: WAW) 1931, nr 3, s. 42–44.

Jałbrzykowski R., *Decretum nominationis Commissionum pro Synodo praeparanda et celebranda*, WAW 1929, nr 3, s. 37–39.

Jałbrzykowski R., *Mianowanie Egzaminatorów Synodalnych*, WAW 1931, nr 13–14, s. 180.

Jałbrzykowski R., *Mianowanie Sędziów Synodalnych*, WAW 1931, nr 13–14, s. 181.

Jałbrzykowski R., *Nominatio Vicarii pro Synodi Archid. celebratione*, WAW 1931, nr 9, s. 132.

Jałbrzykowski R., *Wyznaczenie urzędników synodalnych*, WAW 1931, nr 8, s. 116–117.

Komisja przedsynodalna, WAW 1928, nr 5, s. 77.

Krahel T., *Działalność organizacyjno-duszpasterska arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej” 1977, nr 1, s. 65–66.

Michalkiewicz M. K., *W sprawie przygotowań do Synodu Archidiecezjalnego*, WAW 1929, nr 3, s. 39–40.

Pierwsze posiedzenie Komisji Synodalnej, WAW 1928, nr 2, s. 28.

Poniatowski J., *Ustawy Synodalne*, WAW 1933, nr 19–20, s. 212.

Posiedzenie komisji przygotowawczej do Synodu archidiecezji wileńskiej, WAW 1929, nr 2, s. 29.

Synod Archidiecezjalny Wileński, WAW 1931, nr 13–14, s. 183–185.

Synod archidiecezjalny, WAW 1931, nr 9, s. 142.

Synod Archidiecezjalny, WAW 1931, nr 11–12, s. 172.

Środy Arcybiskupie, WAW 1928, nr 2, s. 28.

- W. L., *Przed Synodem*, WAW 1929, nr 3, s. 42–43.
- Zapowiedź Synodu Archidiecezjalnego*, WAW 1928, nr 1, s. 2.
- Zapowiedź Synodu archidiecezji wileńskiej*, WAW 1928, nr 1, s. 10.
- Żebrowski L., *Ministorum Synodallum officia*, WAW 1931, nr 9, s. 131–132.
- Żebrowski L., *Prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezjalnego. Dział nauczania religii*, WAW 1929, nr 17–18, s. 242–243.
- Żebrowski L., *Szemat kwestyj do prac przygotowawczych Synodu Archid.*, WAW 1929, nr 3, s. 40–41.
- Żebrowski L., *W sprawie wniosków na Synod Archidiecezji wileńskiej*, WAW 1929, nr 22, s. 305.